

“เรื่องเล่ากับอัตลักษณ์ที่เลื่อนไหล” :ผู้หญิงมุสลิมชายแดนใต้ ในเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต

บทนำ

ในสังคมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความไม่อาจเท่าเทียมระหว่างชายและหญิงนั้น เป็นปัญหาสำคัญ แต่มักจะไม่ได้รับการกล่าวถึง เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมนั้น เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยังรากลึกมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ โดยเฉพาะความเชื่อของศาสนาที่ผู้หญิงนั้นเป็นกระดุกขี่โครงของผู้ชาย ผู้ชายจึงมีอำนาจที่จะดัดให้ตรงหากมันคดงอลง ผู้หญิงจึงต้องอยู่ภายใต้อำนาจและผู้ชายมีสิทธิ์ที่จะสั่งสอนผู้หญิง ดังนั้น ความรู้ทางศาสนาจึงถูกตีความโดยผู้ชาย ความเชื่อและการปฏิบัติดังกล่าวจึงเหมือนเป็นการเพิ่มคุณค่าให้เพศชาย และลดทอนคุณค่าของเพศหญิง

ในทางวัฒนธรรมก็ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ สิทธิ และกำหนดพื้นที่ระหว่างชายหญิงชัดเจนตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย เช่น หน้าที่ทำครัว เลี้ยงลูก และทำงานบ้านทุกอย่างเป็นของฝ่ายหญิง, ผู้หญิงต้องเป็นแม่ ภรรยา และลูกสาวที่ดี, พิธีกรรมทางศาสนาหรือการเรียนการสอนผู้หญิงต้องอยู่หลังผู้ชาย, ผู้หญิงห้ามเข้ากุโบร์ (สุสาน), ผู้หญิงจะแต่งงานได้ต้องได้รับอนุญาตจากบิดา ญาติผู้ชายฝ่ายบิดา และญาติผู้ชายฝ่ายมารดา, เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงเป็นสมบัติของผู้ชาย, ผู้ชายต้องเป็นผู้นำในเรื่องศาสนา, พิธีกรรมหรือการกล่าวขอแต่งงานเป็นเรื่องของผู้นำศาสนา

บิดา และเจ้าบ่าว, ผู้ชายสามารถมีภรรยาสี่คน, ผู้ชายสามารถหย่าขาดจากภรรยาเพียงแค่เขากล่าวคำว่า “หย่า” เพียงแค่สามครั้ง ในขณะที่ผู้หญิงต้องมีการดำเนินการฟ้องร้องต่อผู้นำศาสนาและดูความเหมาะสมของสาเหตุก่อนจะถูกตัดสินว่าสามารถหย่าได้หรือไม่ นอกจากนี้ ผู้หญิงต้องครอง “ฮิดดะห์” เป็นเวลา 4 เดือน 10 วัน หลังจากสามีเสียชีวิต (ครองฮิดดะห์ คือการห้ามออกจากบริเวณบ้านถ้าไม่จำเป็นและไม่มีการแต่งงานใหม่ในช่วงเวลาดังกล่าว) ฯลฯ

บทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงมุสลิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อเข้าสู่ยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจ ปี 2485 เป็นยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบโลกวิสัย (Secularization) ทำให้สังคมมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ปรับตัวไม่ทัน

จนเกิดความล้าหลังทางวัฒนธรรม (Culture Lag) ที่สำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจได้รู้กล้าสู่การประกอบอาชีพของกลุ่มคนในพื้นที่ โดยเฉพาะการประมง ซึ่งรัฐได้เปิดโอกาสให้กับนายทุนทำการอุตสาหกรรมประมง ส่งผลให้ผู้ชายซึ่งเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัวเริ่มหารายได้น้อยลง ผลที่ตามมาคือผู้หญิงต้องหารายได้นอกบ้านแทนเพิ่มขึ้นที่นอกเหนือจากการทำไร่ หรือการประมง ทั้งการผลิตของในท้องถิ่น การออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงาน ชุมชนท้องถิ่นเช่นเดิม นอกจากนี้ผู้หญิงบางคนมีการเดินทางไปทำงานในประเทศมาเลเซียร่วมกับผู้ชายอีกด้วย และที่น่าสังเกตคือ ผู้หญิงจำนวนมากเริ่มมีการศึกษาที่ดีขึ้น¹ ด้วยเหตุนี้ บทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปของผู้หญิงมุสลิมได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ที่นอกเหนือจากการเป็นภรรยาและแม่ในพื้นที่ “บ้าน”

¹ ศรีศักร วัลลิโภดม. 2550, ความล้มเหลวของการปกครองท้องถิ่นกับปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้” ใน ไฟใต้ถาจะดับ?, หน้า 43-64, 106-110.

ระหว่างปี พ.ศ.2530-2531 เป็นช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้หญิงมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ลุกขึ้นออกมาเรียกร้องสิทธิ นั่นคือ สิทธิของการคลุมผ้าฮิญาบในมหาวิทยาลัยและในสถานที่ราชการ กลุ่มนักศึกษาจากวิทยาลัยครูยะลา (มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ในปัจจุบัน) ได้ยื่นหนังสือต่อมหาวิทยาลัยเพื่อให้นักศึกษาหญิงมุสลิมมีสิทธิในการคลุมฮิญาบในสถานศึกษา แต่ทางมหาวิทยาลัยอ้างว่าผิดกฎระเบียบ แต่การกดดันจากกลุ่มนักศึกษาและชมรมส่งเสริมจริยธรรมอิสลามได้ยึดเยื้อขึ้นจนสุดท้ายทางกระทรวงศึกษาธิการรับเรื่อง และอนุญาตให้นักศึกษาหญิงมุสลิมสามารถสวมฮิญาบในสถานศึกษาได้² อาจกล่าวได้ว่าการชุมนุมเรียกร้องสิทธิครั้งนี้ เพื่อรักษาอัตลักษณ์ “ความเป็นผู้หญิงมุสลิม” ไม่ให้ถูก “ความเป็นไทย” กลืนกลาย การเรียกร้อง “ใส่ผ้าคลุม” จึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์เพื่อสร้างค่านิยมเกี่ยวกับตัวตนว่า “ฉันเป็นมลายูมุสลิม” ที่ต้องแยกแยะเพื่อให้เห็นความแตกต่างจาก “ผู้หญิงที่นับถือศาสนาพุทธ” ในขณะเดียวกัน นักศึกษาเหล่านี้ก็ใช้ “ความเป็นไทย” ในการต่อรองและเรียกร้องสิทธิของตัวเองด้วย นั่นก็คือ “การพูดภาษาไทย” ขณะต่อรองกับรัฐหรือราชการ

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมไทยโดยภาพรวม แม้ดูผิวเผินจะส่งผลกระทบต่อสถานภาพของผู้หญิงมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้น้อยมาก แต่ก็ใช่ว่าจะไม่เกิดขึ้นเลย กรณีการเรียกร้องเพื่อคลุมผ้าฮิญาบดังกล่าวถือเป็นตัวอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันในบรรยากาศของความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 แม้เหตุการณ์นี้จะทำให้ผู้หญิงต้องรับภาระในบ้านมากขึ้นเนื่องจากสามี ลูกชาย ลูกเขย หรือลูกหลานผู้ชาย

ได้รับผลกระทบเหตุการณ์ทั้งในแง่ของผู้กระทำการหรือผู้ถูกกระทำการ แต่ท่ามกลางบรรยากาศที่ไม่สงบนี้ สังคมก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แปลงเสียงของพวกเขาออกมามากขึ้น ดังได้เกิดนักเขียนสตรีที่เป็นคนในพื้นที่ขึ้นจำนวนหนึ่ง เกิดการประท้วงงานเขียน “เรื่องดีๆ ที่บ้านเรา” ซึ่งเยาวชนผู้เขียนส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงมุสลิม

เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มปรากฏขึ้นหลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงในปี 2547 เช่นกัน เรื่องเล่าลักษณะนี้แม้จะเป็นบทบันทึกในลักษณะวรรณกรรมลายลักษณ์ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการสร้างพื้นที่ให้กับผู้หญิงชายแดนใต้ได้แสดงตัวและกล้าที่จะบอกเล่าเกี่ยวกับตัวตนทั้งที่เคยเป็น เป็นอยู่ และอยากเป็น ดังนั้นเรื่องเล่าจึงไม่ใช่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราวของตัวเองออกสู่สาธารณะชนเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อยืนยันการมีอยู่และสิ่งที่ประสบอยู่ของตัวเองต่อสาธารณะ เรื่องเล่าเหล่านี้จึงได้ผ่านกระบวนการคิดและประกอบสร้างตัวตนของแต่ละคน

บทความนี้จะวิเคราะห์ประเด็นข้างต้นจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์ผู้หญิงที่ได้รับ การบันทึกเอาไว้ในหนังสือสำคัญสองเล่มด้วยกัน คือ “ตากใบในอากาศ” (2550) เป็นการเล่าโดยใช้รูปแบบการเล่าแบบชีวประวัติ ซึ่งเกิดจากมุมมองของผู้เล่าที่เขาไปสัมภาษณ์ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงกรณีตากใบ ส่วนเรื่อง “เสียงของความหวัง” (2555) เป็นเรื่องเล่าแบบอัตชีวประวัติ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าอันเกิดจากมุมมองของผู้เล่าเอง ทำให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของผู้เล่าได้ชัดเจนกว่าเรื่องแรก

² รอมฎอน บันจอร์. 2555, “ประวัติดูฮิญาบที่ยะลาความทรงจำของการต่อรอง” ใน *รุสมีแล*. 33, 1 (มกราคม-เมษายน 2555): 18-34.

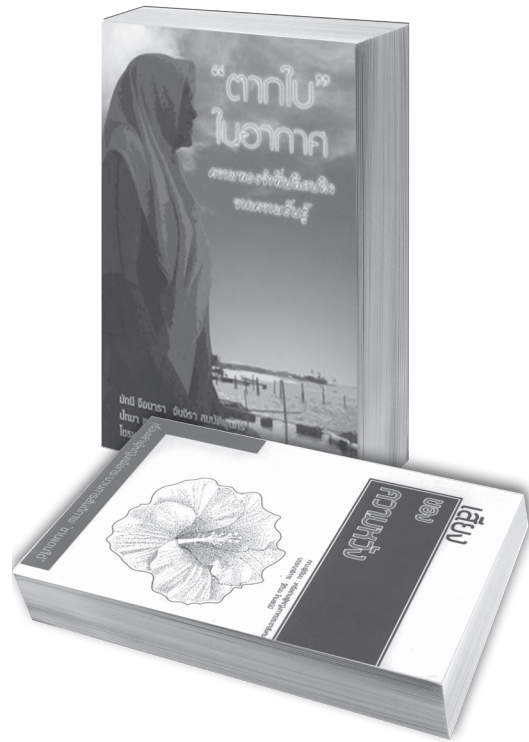
ผู้หญิงมุสลิมชายแดนใต้ ในเรื่องเล่า ประสบการณ์ชีวิต

จากการศึกษาเรื่องเล่าของผู้หญิงชายแดนใต้จำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ถูกนำเสนอออกมาใน 3 ลักษณะด้วยกัน

1. ความเป็นหญิง: กระบวนการกลายเป็นผู้นำของผู้หญิงมุสลิม
2. ความเป็นมุสลิม: การนำศาสนามาเป็นเครื่องมือต่อรองอำนาจของเพศชาย และสร้างความหมายของ “หญิงที่ดี”
3. จากความเป็นมลายู สู่วิถีความเป็นไทย: การบิดผันของอัตลักษณ์เพื่อการต่อรองกับอำนาจรัฐ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเป็นหญิงกับความเป็นผู้นำ: กระบวนการกลายเป็นเครื่องมือเชื่อมต่อ ระหว่างอำนาจสองตัว

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ได้ถูกผลิตซ้ำผ่านคำสอนหลักความเชื่อทางศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะในเรื่องความเชื่อที่ว่าเพศหญิงนั้นด้อยกว่าเพศชายทั้งในแง่ของพลังกำลังและสติปัญญา อันเกิดจากการผลิตซ้ำผ่านเรื่องเล่าของอาดัมและฮาวา (อีฟ) ที่เชื่อว่าผู้หญิงเกิดมาจากกระดูกซี่โครงส่วนที่เล็กและงอที่สุดของผู้ชาย ซึ่งเรื่องเล่านี้ชี้ว่าผู้หญิงคือส่วนหนึ่งของผู้ชาย และยังถูกผลิตซ้ำผ่านวิถีปฏิบัติของชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี และ

วัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้สะท้อนได้ชัดเจนในเรื่อง “เพราะไม่ผิดจึงต้องสู้” ที่ผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องมือของการเชื่อมต่อระหว่างความเป็นมลายูกับรัฐไทย ดังที่ผู้เล่าได้กล่าวว่า “ทางคณะกรรมการโรงเรียนขณะนั้น เขามองว่าฉันสามารถพูดภาษาไทยได้คล่อง จึงสามารถสื่อสารกับทางราชการได้ อีกทั้งเป็นคนที่มีระดับกระแจะ มีความมั่นใจ ฉะนั้นเหมาะที่จะเป็นผู้บริหารรุ่นใหม่”³ แต่ในทางปฏิบัติเมื่อเผชิญหน้ากับความเป็นผู้นำของ “ซูโบดะห์” ไม่ได้รับการยอมรับหรือมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นในกลุ่มผู้ชายแต่อย่างใด “เนื่องจากตามวัฒนธรรมของคนที่นี่ไม่ค่อยยอมรับ แม้ว่าฉันจะแสดงความคิดเห็นที่ดีเลิศขนาดไหน แต่บางครั้งผู้บริหารหรือคณะครูที่อาวุโสกว่า พวกเขาไม่ยอมรับความคิดเห็นของฉัน”⁴ กระทั่งเมื่อเกิดปัญหาความมั่นคงกับโรงเรียน

³ ซูโบดะห์ ดอเลาะ. เพราะไม่ผิดจึงต้องสู้ ใน *เสียงของความหวัง*, หน้า 188.

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 190

ความเป็นผู้นำของ “ซูไบดะห์” กลับถูกนำเสนอต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน

จากตัวอย่างดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า ความเป็นผู้นำของผู้หญิงนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือเชื่อมต่อระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจของผู้ชายเท่านั้น ในขณะที่ผู้หญิงเองก็ยอมรับกับการกลายเป็นเครื่องมือดังกล่าว แม้ผู้เล่านี้จะรับรู้ว่าคุณหญิงไม่ใช่ที่ยอมรับในฐานะผู้นำ แต่ทั้งนี้ การเป็นผู้หญิงที่รู้ และสามารถสื่อสารบวกกับความเป็นลูกผู้บริหารเดิมทำให้เธอไม่อาจปฏิเสธบทบาทและการเปลี่ยนแปลงที่ได้รับมอบหมายใหม่ได้

อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เมื่อปัญหาความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับว่าเป็นสถานการณ์ที่ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตนเองมากขึ้นผ่านบทบาทหน้าที่ของความเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นธรรม ซึ่งเดิมนั้น ผู้หญิงมุสลิมจะมีบทบาทหน้าที่จำกัดอยู่ภายในครัวเรือนเท่านั้น สถานการณ์ที่ผู้ก่อความรุนแรงเกือบทั้งหมดเป็นผู้ชายและถูกจับจ้องจากสายตาของรัฐ ทำให้ผู้ชายไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างปกติได้ ตรงนี้จึงเป็นเสมือนช่องว่างที่ทำให้ผู้หญิงจากที่เคยอยู่ในบ้านและในครัวได้ก้าวขึ้นมาแสดงบทบาท ดังเช่นคำกล่าวของ “เยนนะ” จากเรื่อง “ก๊าวที่กล้าเพื่อความยุติธรรม” ที่ว่า “ในสถานการณ์ขณะนี้ รู้สึกว่า ผู้หญิงจะทำงานแบบนี้ได้ง่ายกว่าผู้ชาย เดียวนี้ผู้หญิงหมดเลย ออกมาช่วยโน่นช่วยนี่ เพราะผู้ชายเค้าไม่ค่อยกล้า”⁵

กรณีข้างต้นเห็นได้ชัดในเรื่อง “แม่ผู้ตาม

ซูไบดะห์ ดอเลาะ

เป็นผู้รับใบอนุญาตและผู้อำนวยการโรงเรียน
อิสลามบูรพา จ.นราธิวาส

หาความเป็นธรรม” ซึ่งนอกจากตัวผู้เล่ายังต้องทำหน้าที่ความเป็นแม่แล้ว เธอยังต้องทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการที่จะช่วยเหลือลูกชายให้พ้นจากข้อกล่าวหาด้วย ทั้งนี้ เพราะผู้เป็นสามีเองก็อยู่ในสภาพไม่ต่างจากผู้ต้องหาดีความมั่นคง ดังนั้น “คำนิ่ง” ผู้เล่าเรื่องจึงดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง ทั้งในการเตรียมพร้อมเรื่องต่อสู้คดี การออกไปยืนยันความบริสุทธิ์ของลูกและสามีให้กับคนภายนอกได้รับรู้ รวมถึงการหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ในขณะเดียวกัน เธอก็ยังต้องแสดงบทบาทความเป็นแม่ที่จะปกป้องลูกของตัวเอง เพื่อให้ลูกชายและสามีได้กลับมาใช้ชีวิตปกติอีกครั้ง

⁵ ไซรยา จามจุรี. ก๊าวที่กล้าเพื่อความยุติธรรมของเยนนะ สะแลแม ใน *ดาบใบในอากาศ*, หน้า 156.

แบนะ สะแลแม

การสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของความเป็นผู้นำของผู้หญิงมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ในเรื่องเล่านี้ จึงไม่ใช่การแย่งชิงพื้นที่สำหรับการแสดงการมีอยู่ของตัวเองเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีนัยเพื่อการแย่งชิงพื้นที่ของการสร้าง “ความเป็นวีรบุรุษ/ผู้ถูกกระทำ” ให้กับผู้ชายที่ได้ถูกนิยามว่าเป็น “ผู้ก่อการร้าย” โดยผ่านเรื่องเล่าซึ่งเป็นสื่อที่ผู้นำเสนอในพื้นที่สาธารณะ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือของการเชื่อมต่อบetween อำนาจรัฐและความเป็นชายมุสลิม ดังนั้น แม้ว่าการขึ้นมาเป็นผู้นำของผู้หญิงมุสลิมอย่างเต็มตัวจะดูเหมือนเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงมุสลิมได้มีพื้นที่ในการแสดงออก แต่เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลของการลุกขึ้นมาเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นนั้น พวกเธอก็ไม่ได้พ้นจากการกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างตัวตน การมีอยู่และความเหนือกว่าของเพศชายแต่อย่างใด

2. ความเป็นมุสลิม: การนำศาสนามาเป็นเครื่องมือต่อรองอำนาจของเพศชาย และสร้างความหมายของ “ผู้หญิงที่ดี”

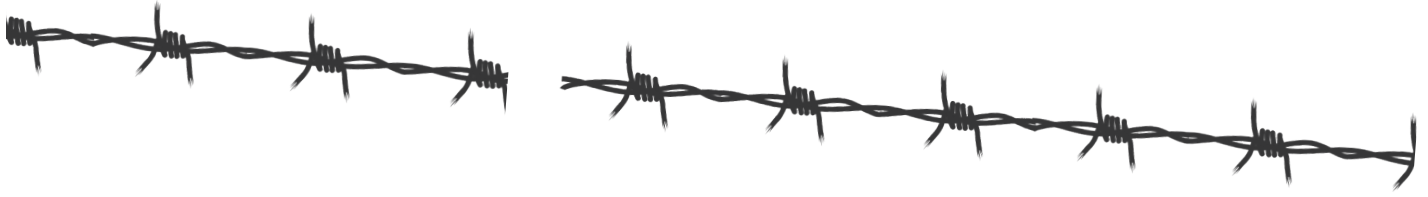
ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อข้างต้นว่า บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงนั้น ได้ถูกผลิตซ้ำผ่าน

ความเชื่อและหลักศาสนา วิธีปฏิบัติที่ส่งกันสู่รุ่นต่อรุ่น ทำให้ผู้หญิงเชื่อว่าการที่ตนมีสภาพเป็นผู้ตามเพศชาย โดยเฉพาะผู้ที่เป็นสามีหรือพ่อนั้นเป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องปกติ และสมควรแก่การปฏิบัติตาม และการไม่ปฏิบัติหรือตอบสนองต่อความต้องการของผู้ชายเป็นสิ่งที่สมควรตำหนิ ดังเรื่องเล่าของ “ปัทมา หีมมะหน๊ะ” ที่ชื่อว่า “ด้วยใจ...ภรรยาอดีตผู้ต้องหาคดีความมั่นคง”

สามีของปัทมากลายเป็นแพะเนื่องจากครอบครัวชาวไทยพุทธครอบครัวหนึ่งที่มีปัญหากันเรื่องแย่งมรดก สามีของผู้ตายกลับแจ้งว่าภรรยาของตนถูกโจรยิงและให้ตำรวจลงบันทึกว่าเป็นคดีความมั่นคง ดังนั้น “วี” ผู้เป็นสามีของ “ปัทมา” ได้ถูกจับเมื่อนำรถตำรวจมาล้างที่ร้านไปส่งคืนยังสถานี เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้สามีของ “ปัทมา” ได้กลายเป็นผู้ต้องหา จนเมื่อเขาออกมาจากคุกและกลับมาใช้ชีวิตดั้งเดิม จิตใจของปัทมาก็ยังไม่อาจเยียวยาให้กลับมาปกติได้ การที่สามีติดคุกเปรียบเสมือนรอยแผลในใจของเธอที่สร้างความหวาดระแวงว่าสักวันหนึ่งสามีของเธอจะต้องกลับเข้าไปอยู่ในคุกอีก หรือไม่ก็อาจจะถูกอำนาจบางอย่างทำลายชีวิตเขา ความหวาดวิตกนี้สร้างผลกระทบให้กับครอบครัวอย่างหนัก เธอตัดสินใจความต้องการของสามีอย่างเงียบๆ โดยการกินยาคุมเพื่อไม่ให้มีลูกเพื่อว่าเธอและลูกจะไม่ต้องโดดเดี่ยวหากสามีเป็นอะไรไปดังที่เธอหวาดกลัว ดังตัวบทที่เปรียบเสมือนคำสารภาพของเธอตอนหนึ่ง ว่า

“ยังไม่เท่ากับเรื่องที่เกิดขึ้นทำให้เราทะเลาะกัน จนเกือบจะต้องเลิกกัน เมื่อเขารู้ความลับว่า ฉันแอบกินยาคุมหลังจากที่เขาได้รับอิสรภาพ เพราะความกลัวของตัวเอง ถ้าเรามีลูกด้วยกันในระหว่างนี้แล้วเกิดเขาถูกจับไปอีกครั้ง หรือถูกเก็บระหว่างทาง

ที่เราเดินทางไปไหน ฉันกับลูกจะอยู่อย่างไร หรือ
ต้องพาลูกไปเยี่ยมเขาที่เรือนจำ เขาโกรธมาก
เพราะเขาอยากมีลูกมาก”⁶

จากตัวบท จะเห็นได้ว่าการขัดขึ้นของ “ปัทมา”
เป็นผลมาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัว
 และได้ส่งผลกระทบต่อจิตใจอย่างรุนแรงจนเธอ
หวาดระแวงไปทุกอย่าง แต่เมื่อผู้เป็นสามีรู้ เขาก็
โกรธเธออย่างรุนแรงถึงขั้นคิดเลิกรากันเพราะปัทมา
ไม่อาจตอบสนองทางเพศ ข้ำขัดขึ้นความประสงค์
ของเขที่ต้องการจะมีลูกอีกด้วย การกระทำของ
ปัทมาได้กลายเป็นสิ่งที่น่าตำหนิและไม่สมเหตุ
สมผล การใช้ยาคุมไม่เพียงแต่เป็นการขัดขึ้น
ด้วยความเสียบเท่านั้น แต่ยังเป็นการสื่อถึงความเป็น
ผู้หญิงไม่ดี ความอ่อนด้อยที่ไม่สามารถควบคุม
จิตใจของตัวเอง เพราะยาคุมไม่ใช่หลักศาสนาที่จะเป็น
เครื่องมือต่อรองกับอำนาจของสามี ดังนั้น การจะ
กลายเป็นที่ยอมรับอีกครั้ง ปัทมาจึงต้องยอมทำตาม
ความต้องการของสามีเพื่อแสดงว่าตนยังเป็น
ผู้หญิงที่ดีและเชื่อฟังสามี อีกทั้งเป็นการตอกย้ำ
ถึงความเหนือกว่าของเพศชาย

การกระทำของปัทมานั้นเกิดจากการที่ไม่ใช้
หลักศาสนาและไม่ทำตามความต้องการของสามี
โดยเอาความกลัวของตัวเองเป็นข้ออ้างนั้น ทำให้
การเล่าเรื่องถูกนำเสนอด้วยน้ำเสียงที่มองว่าตนเอง
เป็นคนไม่ดี และแก้ปัญหาโดยไม่ได้ใช้เหตุผลทาง
ศาสนา เนื่องจากศาสนามีผลสูงมากต่อการดำรง
ชีวิตของผู้คนในพื้นที่ วิธีเดียวที่ผู้หญิงสามารถต่อรอง
ขัดขึ้น ต่อต้าน ได้นั้นคือการอ้างถึงศาสนา อย่าง
เรื่องเล่าของ “แยเน๊ะ สะแลแม” ในงานที่ชื่อ “ความ
เป็นธรรมต้องสู้ถึงจะได้มา” ผู้หญิงที่กลายเป็น

ผู้ต้องหาหาดีความมั่นคงจากเหตุการณ์การประท้วง
ที่ตากใบ ทำให้เธอต้องขึ้นลงศาลและได้กลายเป็น
ผู้ประสานงาน ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องหา
ในที่สุด แต่สามีของ “แยเน๊ะ” มองว่า เธอไม่เหมาะสม
กับหน้าที่การงานดังกล่าว เพราะความเป็นผู้หญิงของ
เธอ ดังตัวบท

⁶ปัทมา หิมะนิยะและรอฮานี จีอนารา. “ด้วยใจ”..ภรรยาอดีตผู้ต้องหาหาดีความมั่นคง ใน *เสียงของความหวัง*, หน้า 235.

“เป็นห่วงนะ”

“เป็นห่วงอะไร” เราถามสามี

“เรื่องที่เขาทำไม่ใช่เป็นงานเล็กๆ เป็นงานใหญ่
เกินกว่าที่เธอจะแบกรับได้”

ตอนนั้นเรารู้สึกเฉยๆ แปะโพะพูดด้วยสีหน้าปกติ
หลังจากนั้นเขาก็เริ่มละหมาด ละหมาดเสร็จเขาก็
เข้าไปคุยกับเขาต่อ

“เราจะทำอย่างไรในเมื่ออัลลอฮ์ได้ส่งเรามา
ทำหน้าที่นี้แล้ว มีคนอื่นที่เรียนสูงกว่าเรา แต่เขาก็
ไม่ได้ช่วยอะไร ไซ้ เรายอมรับว่าสิ่งที่เราทำมันเกิน
กว่าความสามารถของเรา แต่ก็ต้องทำ”

เมื่อเราพูดจบสามีก็ไม่พูดอะไรอีกเลย⁷

จากคำพูดของ “เยน๊ะ” จะเห็นได้ว่าเธอยอมรับ
กับสิ่งที่ผู้เป็นสามีบอก แต่คำแก้ต่างของเธอก็ทำให้
สามีนั้นเงียบ สื่อได้ว่า การใช้ศาสนามาเป็นเครื่องมือ
ของ “เยน๊ะ” ในที่นี้ไม่เพียงแต่จะช่วยให้เธอ
สร้างตัวตนของความเป็น “ผู้หญิงที่ดี” ให้กับตัวเอง
เพียงอย่างเดียว แต่เธอยังใช้ศาสนา (ในที่นี้คือ
การเอ่ยนามของ “อัลลอฮ์”) มาโต้แย้งความคิดเห็น
ของสามีโดยการบอกว่าสิ่งที่ตนทำนั้นพระเจ้าได้
มอบหมายและกำหนดไว้แล้ว การอ้างถึงศาสนาจึง
กลายเป็นเครื่องมือในการขัดขืนและต่อต้านอำนาจ
ของเพศชายที่จะเข้ามากระทำต่อตนเอง

ไม่เพียงแต่เป็นการขัดขืนหรือต่อต้านอำนาจ
ของเพศชายเท่านั้น ศาสนายังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ
ที่ผู้หญิงจะใช้สิทธิ์ในการต่อว่าสามีโดยที่เธอไม่ผิด
และไม่ถูกมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี ดังในเรื่อง “กะยะห์
กับเรื่องเล่าเมื่อวันวาน” ตอนหนึ่งที่ว่า

“พอเราสองคนถึงบ้าน ฉันก็จะจัดแจงเรื่องอาหาร
แล้วเราก็เรียกลูกๆ มากินข้าวอย่างพร้อมหน้า

พร้อมตา พ่อ แม่ ลูก บางวันอาเบเขากลับมาเปิด
ฝาชีแล้วเห็นกับข้าวอยู่ในถาดหลายอย่าง เขาก็มักจะ
พูดว่า “อัลฮัมดุลิลลาห์” หรือ ขอบคุณพระเจ้าที่
ประทานริชกีมากอย่างนี้ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ฉันจำได้ว่า
เราไม่มีเงินจะซื้อกับข้าว ก็มีแค่ปลาเค็มทอดพร้อม
ข้าวที่อยู่ในจานของแต่ละคน เขาไม่พูดอะไรเลย ฉัน
ก็ถามเขาว่า ทำไมไม่เห็นพูด “อัลฮัมดุลิลลาห์” เขาก็
เงียบไป”⁸

จากข้อความข้างต้น “กะยะห์” ผู้เล่าเรื่องได้ถาม
ผู้เป็นสามีเมื่อเขาได้ปฏิบัติและแสดงออกกับสิ่งที่
เกี่ยวข้องกับศาสนาไม่เหมือนกัน ทำให้เธอกล่าวที่
จะถามสามีผู้ที่มีความเหนือกว่าเธอทั้งในเรื่องศาสนา
และพลังกำลัง

การแสดงออกของกะยะห์ไม่เพียงแต่จะสร้าง
ความเหนือกว่าที่สามีไม่อาจโต้เถียงได้ แต่เป็นการ
สื่อว่า “ความเป็นผู้หญิงที่ดี” ของเธอที่พร้อมจะ
แสดงออกได้ตลอดเวลาไม่ว่ามีหรือไม่มี และพร้อมที่
จะย้าเตือนคนอื่นๆ ให้ระลึกถึงศาสนา การที่สามีไม่
กล่าวขอบคุณพระเจ้า และกะยะห์ถามออกไปด้วย
น้ำเสียงที่ออกจะประชดประชันนั้น จึงอาจสื่อได้ว่า
ในมุมมองของ กะยะห์ผู้ชายเองก็ไม่ได้มีความมั่นคง
ต่อหลักศาสนาเท่ากับผู้หญิง

นอกจากนี้ ศาสนายังเป็นเครื่องมือของการ
ปกป้องชีวิตและปกป้องความอ่อนแอของตัวเอง
ดังเรื่องเล่าของ “เจ๊ะไซตง อาแว” จากเรื่อง
“ปรารถนาของแม่” ว่า

“หลังจากที่สามีของฉันเสียชีวิต ลูกชายของ
ฉันก็เริ่มเกเร เทียวเตร่ เข้าผับ คบเพื่อนไม่ดีจน
ติดยาเสพติด วันหนึ่งเขามาขู่ฉันจะเอาเงิน ฉันปฏิเสธ
เขาจึงบีบคอจนฉันหายใจไม่ออก ฉันจึงบอกเขาว่า

⁷เยน๊ะ สะแลแม, ไชรยา จามจุรี และสุไรยา วาณี. ความเป็นธรรมต้องสู้จึงจะได้มา ใน เสียงของความหวัง, หน้า 89.

⁸ปัทมา หะมิงมะ. กะยะห์กับเรื่องเล่าเมื่อวันวาน ใน ดากใบในอากาศ, หน้า 57.

ทำอย่างนี้อัลลอฮ์โกรธนะ เขาจึงปล่อยมือ” จากเรื่อง “ปรารถนาของแม่”⁹

เรื่องเล่าของ “ไซตง” สะท้อนได้ว่า การขาดผู้นำเพศชายนั้น ทำให้อำนาจในตัวของเธอลดลงจนไม่สามารถแม้แต่จะปกป้องตัวเองได้ ดังนั้น ศาสนาจึงถูกนำมาใช้เพื่อการต่อรองกับพลังกำลังของเพศชายที่มากระทำต่อตัวเอง จึงสื่อได้ว่า แม้ผู้ชายจะมีความแข็งแรงหรือแข็งแกร่งเพียงไหนก็ไม่อาจจะแข่งขันกับอำนาจของศาสนา “ไซตง” จึงได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมเสนอผ่านเรื่องเล่า ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะปกป้องตัวเองออกจากการที่ไม่สามารถดึงตัวลูกชายให้ปฏิบัติตามคำสอนได้ ดังข้อความต่อไปนี้

“สำหรับเราก็ทำดีที่สุดแล้ว พยายามหาทางช่วยเหลือลูกชายทุกวิถีทาง แต่ที่ยังไม่ได้ผลถือเป็นเรื่องของลูก เพราะตัวเขาเองที่ไขว่คว้าสิ่งนั้น ในอัล-กุรอานได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ใดที่ไขว่คว้าสิ่งใด ก็จะได้สิ่งนั้น” หน้าที่ของแม่ก็คือ ยกมือสองข้างขอ

ความเมตตาจาก อัลลอฮ์ให้ช่วยเหลือลูกชายให้พ้นจากสิ่งเลวร้ายในชีวิต และกลับตัวเป็นคนดี... อามีน”¹⁰

วิธีดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการกันตัวเองออกจากความอ่อนแอที่ไร้ความสามารถในการที่จะแสดงอำนาจของความเป็นแม่ แต่ในทิศทางตรงกันข้ามกัน ไชนุพพยายามที่จะนำเสนออัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม เพื่อสื่อว่า ศาสนาเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดที่มุสลิมจะต้องยึดเหนี่ยว และเป็นอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมที่เมื่อเกิดอะไรขึ้นก็ตาม สิ่งที่เขาจะต้องพึ่งพา คือ ศาสนาและพระผู้เป็นเจ้า และอำนาจของการเปลี่ยนแปลงผู้อื่นนั้นไม่ได้อยู่ในมือของตน แต่เป็นหน้าที่ของพระเจ้าเท่านั้น ดังนั้น การกล่าวเช่นนั้น นอกจากจะเป็นการกันตัวเองแล้ว ยังแสดงให้เห็นอีกกว่าเป็นผู้เคร่งครัดและยึดในศาสนาไม่ว่าจะเกิดปัญหาใดๆ ก็ตาม

⁹ มัทนี จีอนาราและ จันจิรา สมบัติพูนศิริ. ปรารถนาของแม่ ใน *ตากใบในอากาศ*, หน้า 93.

¹⁰ มัทนี จีอนาราและ จันจิรา สมบัติพูนศิริ. ปรารถนาของแม่ ใน *ตากใบในอากาศ*, หน้า 98.

การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับอำนาจของเพศชายอย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ยังพบว่า เป็นการประกอบสร้างขึ้นเพื่อลบภาพการถูกนิยามจากผู้อื่น (รัฐ) ที่มองว่าผู้หญิงมุสลิมกลุ่มนี้เป็นพวกที่เกี่ยวข้องกับคนก่อการร้าย หรือกลายเป็นผู้ร่วมก่อการร้าย ดังตัวอย่างจากเรื่อง **“เพราะไม่ผิดจึงต้องสู้”**

“ฉันจำได้ว่าตอนที่ไปยื่นขอทำเรื่องประกันตัวเป็นเวลาใกล้ปิดทำการของศาลแล้ว วันนั้นฉันไม่รู้ว่าจะได้ประกันตัวหรือไม่ ไม่มีใครรู้นอกจากอัลลอฮ์ ฉันได้แต่ถอนขอพรจากอัลลอฮ์ (ช.บ.)

“อย่าให้ฉันต้องรับโทษจากสิ่งที่ฉันไม่ได้ทำ แม้แต่จะรู้เรื่องราวอะไรกับความผิดนั้นเลย ขอพรต่ออัลลอฮ์ อย่าได้ทรงทดสอบฉันด้วยภาระหน้าที่ที่เกิดความสามารถของฉันเลย” อามีน...

จนกระทั่งเวลาสี่โมงเย็น ทนายของฉันมาบอกว่า

“ขอแสดงความยินดีด้วย คุณได้รับการประกันตัวมีคนช่วยประกันตัวให้ เขาเป็นเพื่อนของเพื่อนผมเอง” ฉันดีใจมาก ขณะเดียวกันก็เกิดความสงสัยว่าคนที่มาประกันตัวคือใคร ฉันซูโกร (ขอบคุณ) ต่ออัลลอฮ์ที่ประทานคนดีมาช่วยฉัน และอยากขอบคุณเขาเหลือเกิน” ¹¹

การวิงวอนขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าจึงเป็นการสื่ออย่างชัดเจนว่า ชูโบ๊ะตะพยายามจะสื่อว่าตนไม่ใช่ผู้ร้าย เพราะตามความเชื่อที่ว่าพระเจ้าจะช่วยเหลือคนไม่มีความผิด ไม่เช่นนั้นแล้วเธอจะไม่สามารถได้รับความช่วยเหลือใดๆ ซึ่งเธอถูกมองจากผู้อื่นว่ากลายเป็นแกนนำในการขบวนการก่อการร้าย ให้ที่พักพิงแก่ผู้ก่อการร้าย และเป็นข่าวใหญ่เกี่ยวกับคดีความมั่นคง จนในที่สุดเธอก็ถูกจับตัวไป แม้ว่าจะได้รับการปล่อยตัวแล้ว แต่ก็ไม่สามารถดำเนินชีวิตปกติได้ เพราะชูโบ๊ะตะนั้นถูกตราจากคนอื่นๆ และเจ้าหน้าที่รัฐว่าเป็นหนึ่งในขบวนการก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้

¹¹ชูโบ๊ะห์ ดอละและรอฮานี จีอนารา. เพราะไม่ผิดจึงต้องสู้ ใน *เสียงของความหวัง*, หน้า 191.

การนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมผ่านเรื่องเล่านี้
จึงเป็นเสมือนหนึ่งการพยายามลบภาพที่ถูกมอง
จากคนภายนอกและเจ้าหน้าที่รัฐด้วย

การนำเสนออัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิม
ผ่านการปฏิบัติทั้งในเรื่องของอาหารการกิน
“ระหว่างการเดินทางที่ไกลที่สุดในชีวิตของฉัน
หาร้านขายข้าวมุสลิมไม่ได้เลย ฉันกับลูกแทบ
ไม่มีทางเลือก ต้องกินขนมปังกับน้ำประปาทั้งความหิว
ไว้ก่อน” จากเรื่อง แม่ผู้ตามหาความเป็นธรรม”¹²
ปฏิบัติตามวัฒนธรรมและข้อบังคับของศาสนา
“ตั้งแต่สามีกจากฉันไป ชีวิตมีอยู่แค่เข้าไปโรงเรียน
ตอนเย็นกลับเข้าบ้านไม่เคยไปไหนนอกจากนี้
ปฏิบัติอยู่เช่นนั้นในระยะเวลาสี่เดือนสิบวันซึ่ง
เป็นอิดดะฮ์ (ระยะเวลาที่ศาสนากำหนดให้ภรรยา
รอคอยไม่สามารถแต่งงานใหม่สามีเสียชีวิตหรือ
หย่าขาดจากนางไป)” จากเรื่อง “อยู่กับวิถีที่แปรผัน”¹³
ยังสื่อได้อีกว่า ผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัด
ชายแดนใต้ นั้น เป็นผู้เคร่งครัดและยึดมั่นในหลัก
ของศาสนาในการดำรงตนเองท่ามกลางปัญหาที่
รุนแรงและความสูญเสีย ภาพที่ปรากฏจึงเป็นภาพ
ของผู้หญิงมุสลิมที่ดีมีความอดทนสูง อีกทั้งยัง
ไม่ไขว่เขวต่อหลักการของศาสนา

สรุปได้ว่า การแสดงออกถึงอัตลักษณ์
ความเป็นมุสลิมโดยการกล่าวถึงศาสนาไม่ได้
เป็นเพียงเครื่องมือของการต่อรองกับอำนาจ
ของเพศชายที่จะเข้ามา กระทำต่อตัวแล้ว
แต่ความเป็นมุสลิมยังสื่อถึงความเป็น
“ผู้หญิงที่ดี” ที่สามารถหาทางออกให้กับ
ตัวเองโดยการยึดโยงกับศาสนา การ
ก้าวผ่านอุปสรรคต่างๆ ด้วยศาสนา หรือ

แม้แต่การยึดธรรมเนียมปฏิบัติต่างนั้น ล้วน
เป็นการนำเสนอภาพ “ผู้หญิงที่ดี” และยังเป็น
เกราะกำบังสำคัญที่จะช่วยให้ปกป้องตัวเองจากการ
ที่ถูกมองว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ “โจร” จากผู้คนใน
สังคมภายนอกพื้นที่สามจังหวัด ดังนั้น ความเป็น
มุสลิมจึงกลายเป็นอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมใน
พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สร้างขึ้นเพื่อ
ต่อรองกับอำนาจของเพศชายแล้ว ยังมีส่วนใน
การกันตัวเองออกจากความหมายของการเป็นผู้
หญิงที่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ชายหรือโจรได้ ซึ่ง
ความเป็นมุสลิมนั้นจะเป็นตัวประกอบสร้าง
ความหมายของผู้หญิงที่ดีให้กับผู้หญิงในพื้นที่สาม
จังหวัดชายแดนใต้ได้นั่นเอง

¹² คำนี้ ชำนาญกิจ. แม่ผู้ตามหาความเป็นธรรม ใน เสียงของความหวัง, หน้า 208.

¹³ มาริสา สมาแห และ รุสนีย์ กาเซ็ง. อยู่กับวิถีที่แปรผัน ใน เสียงของความหวัง, หน้า 141.

3. จากความเป็นมลายู สู่ความเป็นไทย: การปิดผนึกของอัตลักษณ์เพื่อการต่อ รองกับอำนาจรัฐ

ในชีวิตประจำวันของผู้หญิงมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การเผชิญหน้าภายในกลุ่มหรือการพบปะกันกับคนที่เป็นคนในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่คือคนมลายูมุสลิมที่ร่วมวัฒนธรรมและคติความเชื่อด้วยกันนั้น อัตลักษณ์ความเป็นมลายูจะปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดมากที่สุด นอกเหนือจากการแต่งกาย อาหารการกิน หรือการแบ่งแยกตามเพศแล้ว สิ่งที่ยังบอกความเป็นมลายูชัดเจนที่สุดคือเรื่องของการใช้ภาษามลายู

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหนังสือ ตากใบในอากาศ และ เสียงของความหวัง พบว่า ในการเผชิญหน้ากับพวกเดียวกัน ต่างก็พูดเป็นภาษามลายู เช่น ในการให้สัมภาษณ์ของ “มัสตะ เจอะอูมา” ก็จะเริ่มต้นสนทนาด้วยการใช้ภาษามลายู ดังเช่นจากเรื่องเล่า ความหวังของแม่ตอนหนึ่งว่า

“เนาะวีเกะตะดูโคละลาฮูมานอ อาเนาะยาแตมาตีดีตาบา นาตุก็อนอบือเดมาตี อาเนาะยาแตชีออแรลาฮีโปงฮีแล.. กาถูกะตะบือเลาะบือโงะนูและฮู กะตะเนาะวีแต่เงาะดาและปือโงะบือมาซอลาฮูมานา”

“(จะให้กะตะอยู่ได้อย่างไร ลูกชายคนหนึ่งก็เสียชีวิตในเหตุการณ์ตากใบ สะไ้ก็ถูกยิงเสียชีวิต แลลูกชายอีกคนก็หายตัวไป หากกะตะผ่าท้องได้ กะตะอยากให้คนอื่นดูนะว่าตอนนี้จะรู้สึกอย่างไร)”¹⁴

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อ “มัสตะ” ได้เผชิญหน้าและเล่าเรื่องราวให้กับคนมลายูด้วยกันนั้น เธอก็ไม่ได้มีความกังวลว่าจะต้องสื่อสารหรือแสดงตัวเองอย่างไร ต่อบุคคลที่กำลังสัมภาษณ์ ทั้งนี้ ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นมลายูนั้น การสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกมักจะแสดงออกได้อย่างเต็มที่ เพราะความคุ้นชินมากกว่า การที่จะต้องแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยภาษาที่สอง อย่างภาษาไทย

ผู้หญิงมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะที่มีอายุปัจจุบัน 50 ปีขึ้นไปจำนวนไม่น้อย มักจะถูกมองอย่างเหมารวมว่าไม่รู้หนังสือไทย และไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยมาตรฐาน ภาษามาเลย์มาตรฐาน หรือแม้แต่ภาษาไทยถิ่นใต้ได้ ภาพเหมารวมเช่นนี้ได้ส่งผลให้พวกเธอถูกกลายเป็นผู้ถูกกระทำจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อยู่บ่อยครั้ง ดังเช่น ในเรื่องเล่า “ณัฐกานต์ กับสัญญาและพิราบแห่งสันติ”

“ตอนแรกๆ ที่เกิดเหตุการณ์ตากใบขึ้น มีหน่วยความโทรศัพท์ที่ช่วยประสานงานกับชาวบ้านคนอื่นๆ ที่กะนะหู้จัก เพื่อให้มารับเงินชดเชย 3 แสนบาท เขาให้มารับที่กรรมการอิสลามที่นราธิวาส ตอนที่มาถึงก็มีปัญหาเรื่องการเซ็นชื่อเข้าในที่ประชุม เพราะในเอกสารรายละเอียดเกี่ยวกับการรับเงินบอกว่า “จะไม่ฟ้องและเอาความในเรื่องที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลอีก” เมื่อเห็นอย่างนั้นก็เลยไม่ยอมให้คนอื่นเซ็น”¹⁴

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า ภาพเหมารวมที่คนของรัฐมอบให้กับผู้หญิงมุสลิมกลุ่มนี้คือ ใครให้ทำอะไรก็ทำ เพราะอ่านหนังสือไม่ออก ดังนั้น

¹⁴มัสตะ เจอะอูมาและสุไรยา วานี. ความหวังของแม่ ใน เสียงของความหวัง, หน้า 67.

การที่ “ณัฐกานต์” ได้แสดงออกตามที่ปรากฏในเรื่องเล่า นั้น จึงเป็นการใช้ความเป็นไทยที่จะผลักดันตัวเองออกจากการถูกเหมารวม ด้วยการปฏิเสธที่จะไม่เซ็นชื่อและบอกให้คนอื่นกระทำเช่นเดียวกับตน การกระทำของ “ณัฐกานต์” นั้นยังแสดงให้เห็นอีกว่าการเลือกที่จะปฏิเสธ และแสดงความเป็นคนรู้หนังสือเป็นการต่อรองกับอำนาจรัฐที่จะเข้ามาจัดการกับผู้หญิงมุสลิมผ่านการมองแบบเหมารวม เช่นเดียวเรื่องเล่ากรณีของ “คำเนิง ชำนาญกิก” ในเรื่อง “แม่ผู้ตามหาความเป็นธรรม” ได้ถูกเหมารวมว่าเป็นคนที่ไม่รู้หนังสือ ไม่สามารถพูดไทยได้ เนื่องจากการแต่งกายของเธอที่บ่งบอกความเป็นมลายูมุสลิม ดังเหตุการณ์หนึ่งในเรื่องเล่า

“วันที่เดินทางไปยื่นคำร้องที่ ศอ.บต. (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้) ฉันนั่งผ้าถุงคลุมฮิญาบใหญ่ ปิดข้อมือ สีน้าคร่ำซึม ถือเอกสารเข้าไป ได้ยินน้องเจ้าหน้าที่ที่นั่งอยู่โต๊ะหน้า กระซิบกันว่า จะคุยกันรู้เรื่องไหม ฉันไม่ตอบทำเป็นไม่ได้ยิน ส่งบัตรประจำตัวประชาชนให้ดู เพราะในบัตรชื่อ-นามสกุล ยังเป็นไทยพุทธอยู่ยังไม่เปลี่ยน ให้เขารู้ว่า ฉันเข้าใจภาษาไทย”¹⁵

จากเรื่องเล่าของ “คำเนิง” จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของเธอนั้นมีความเลื่อนไหล ขณะที่เผชิญอยู่กับผู้คนในสังคมมุสลิม กับสามี หรือแม้แต่การแต่งกายของเธอนั้น บ่งบอกความเป็นมลายู แต่เมื่อถูกมองและเหมารวมว่าเป็นคนที่ไม่มีความรู้ พูดภาษาไทยไม่รู้เรื่อง ผ่านการมองจากการแต่งกายนั้น เธอจึงต้องแสดงอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งออกมาคือ ความเป็นไทย โดยบอกผ่านชื่อ-สกุล ในบัตรประชาชนของเธอเอง

กรณีเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องที่ได้ยกมานั้น จะเห็นถึง

การสลับสับเปลี่ยนระหว่างของการแสดงออกของอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมกับการเผชิญหน้ากับบุคคลอื่นๆ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งได้เหมารวมความเป็นผู้หญิงมุสลิม/ความเป็นมลายูนั้นคือการไม่รู้ภาษาไทย ดังนั้น การกระทำของภาครัฐต่อบุคคลเหล่านี้ จึงเป็นการแสดงออกในเชิงของการการดูถูก และพร้อมที่จะใช้ภาพที่เกิดจากการเหมารวมเหล่านั้น เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้หญิงมุสลิมไม่ให้ฝ่าฝืนต่อกฎเกณฑ์โดยที่พวกเขาไม่รู้ จนผู้หญิงมุสลิมต้องแสดงอัตลักษณ์ที่สื่อว่าเป็นพวกเดียวกันกับคนของรัฐ ทั้งนี้เพื่อเป็นการต่อรองกับอำนาจที่จะเข้ามาควบคุมพวกเขา

unสรุป

จากการวิเคราะห์ในทั้ง 3 ประเด็นนั้น จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อต้องประสบกับปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ นอกจากพวกเขาจะต้องรับมือกับข้อบงกชที่ภายในครัวเรือนแล้ว ผู้หญิงมุสลิมยังต้องออกมาแสดงบทบาทหน้าที่ในพื้นที่สาธารณะ ทำให้พวกเขาต้องมีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เมื่อต้องเผชิญหน้ากับบุคคลที่หลากหลายมากขึ้น และในตัวผู้หญิงมุสลิมแต่ละคน อัตลักษณ์ของพวกเขาก็มีความแตกต่างกันไป เช่น ความเป็นแม่ ความเป็นลูก ความเป็นภรรยา ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์หนึ่งๆ เธอเผชิญอยู่กับใคร แต่อัตลักษณ์ที่ผู้หญิงมุสลิมนำเสนอผ่านเรื่องเล่านี้คือ ความเป็นมุสลิม ความเป็นมลายู และความเป็นไทย

กล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปรากฏใน

¹⁵ คำเนิง ชำนาญกิก. แม่ผู้ตามหาความเป็นธรรม ใน เสียงของความหวัง, หน้า 206

เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิตนั้น ปรากฏทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นปัจเจก และอัตลักษณ์ส่วนรวม

เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัด

กระบวนการเล่าเรื่องเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของบทบาทหน้าที่ ซึ่งอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมที่พบจากการวิเคราะห์ครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ผู้หญิงต้องมีหลายบทบาทหน้าที่มากขึ้น นอกเหนือจากความเป็นแม่ ความเป็นพี่สาว/น้องสาว ความเป็นภรรยา หรือความเป็นลูกแล้ว ผู้หญิงยังต้องแสดงบทบาทในด้านการเป็นผู้นำด้วย ทั้งนี้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับเหยื่อ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยเห็นว่า แม้ผู้หญิงจะได้รับโอกาสให้ออกมาเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับครอบครัว ซึ่งดูเหมือนว่าผู้หญิงมีความเหนือกว่าผู้ชาย และไม่ต้องกลายเป็นผู้ตามผู้ชายเพียงฝ่ายเดียวเช่น

เดิม แต่เมื่อพิจารณาแล้ว ผู้วิจัยพบว่า การที่ผู้หญิงได้กลายมาเป็นผู้นำนั้น ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าผู้ชายในแง่สิทธิเสรีภาพแต่อย่างใด แต่ผู้หญิงได้กลายเป็นเครื่องมือของการเชื่อมต่อระหว่างผู้ชายกับอำนาจรัฐเท่านั้น

2. การที่เรื่องเล่าถูกนำเสนอในพื้นที่สาธารณะ ผู้หญิงมุสลิมได้แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงมุสลิมที่เคร่งครัด และผู้หญิงมุสลิมได้ใช้ความเป็นมุสลิมดูเหมือนจะเป็นสิ่งเดียวที่จะช่วยต่อรองกับอำนาจของผู้ชายที่จะเข้ามากระทำ ทั้งนี้เพราะในวิถีของการดำเนินชีวิตของคนมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ศาสนามีอำนาจสูงสุดที่จะกำหนดความเป็นคนดีและคนไม่ดี ดังนั้น การแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้หญิงมุสลิมผู้เคร่งครัดนั้น นอกจากจะสามารถต่อรองกับอำนาจทางสติปัญญาและพลังของเพศชายแล้ว ยังทำให้ผู้หญิงมุสลิมมีภาพลักษณ์ความเป็นผู้หญิงดี อีกทั้งยังสามารถกันเธอเองออกจากความเป็นผู้ร้ายในสายตาของคนรอบข้างด้วย เพราะความเชื่อที่ว่าพระเจ้าจะช่วยเหลือคนดีและคนบริสุทธิ์

3. การที่ผู้หญิงมุสลิมต้องออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับผู้ชายและครอบครัวนั้น เธอประสบกับปัญหาของการถูกเหมารวมว่าผู้หญิงมลายุมุสลิมไม่มีความรู้ พุทธศาสนาไทยไม่เป็น ดังนั้นผู้หญิงมุสลิมจึงต้องสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยเมื่อต้องเผชิญหน้ากับคนนอก หรือคนในภาครัฐ

จากข้อสรุปดังกล่าว จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของผู้หญิงมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปรากฏในเรื่องเล่านี้ไม่ได้มีการหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ความเป็นพลวัตไปตามบทบาทหน้าที่และบุคคลที่พวกเขาต้องเผชิญหน้าด้วย เพื่อบ่งบอกความเป็นตัวตนของพวกเขา

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). “สตรีนิยมและวัฒนธรรมศึกษา” ใน **อยู่ชายขอบมองลวดความรู** หน้า 99-137. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ชุติมา ประกาศุณนิสาร. (2554). **ก่อร่างสร้างเรื่อง**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ฐิตินบ โกมลนิมิ (บรรณธิการ). (2555). **เสียงของความหวัง**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- ทวิช จตุรพฤษ. (2551). “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์และกระบวนการกลายเป็นสินค้า: การเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว” ใน **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาลในสังคมไทย**, หน้า 171-222. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2547). “การสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง” ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**. หน้า 31-72. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- พิเชฐ แสงทอง. (2556). **พัฒนาการของเพลง “ดิเกิร์บานอ” และ “เพลงดิเกิร์สมัยใหม่” กับการอ้าวงอัตลักษณ์ของมุสลิมในบริบทสมัยใหม่ของไทยและมาเลเซียตอนเหนือ**. งานวิจัยทุนสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม 2555.
- มัทนี จีอนารา และคณะ. (2550). **ตากใบในอากาศ**. นครปฐม: ศูนย์สันติศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รอมฎอน ปันจอร์. (2555). “ประวัติภูมิปัญญาที่ยะลาความทรงจำของการต่อรอง” ใน **รัฐมิแล**. 33, 1 (มกราคม-เมษายน), หน้า 18-34.
- รัตติยา สาและ. (2547). ปตานี ดารุสสะลาม (มลายู-อิสลาม ปตานี) สู่ความเป็น “จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส” ใน รัฐปัตตานีใน “ศรัทธา” เก่าแก่กว่าสุขุขทัยในประวัติศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 236-301. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2550). “ความล้มเหลวของการปกครองท้องถิ่นกับปัญหา 3 จังหวัดภาคใต้” ใน **ไฟใต้ถาจะดับ?**, หน้า 43-64.
- สถานีวิทยุ ม.อ.ปัตตานี. (2557). **ข่าวเด่นประจำวัน** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2557, สืบค้นจาก http://www.psu10725.com/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=647%3A-ems-1669-&catid=36%3A2011-06-18-10-54-39&Itemid=71.
- สุรัช ยิ้มละมัย. (2550). **ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงชายบริการบริเวณชายแดนภาคใต้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุษาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). **ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรม**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรอนงค์ แสนยากุล. (2548). **อัตลักษณ์และตัวตนของผู้หญิงลือช 3 รุ่น: กรณีศึกษาประสบการณ์ชีวิตผู้หญิงลือชคนหนึ่ง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

